

תוכן עניינים

מבוא	עמ' 1-2
פרק א': מכינות קדם צבאיות, סוגים, פעילות	עמ' 3-5
פרק ב': מכינות קדם צבאיות תורניות, חילוניות וכלליות	עמ' 6-9
פרק ג': השפעת פעילות המכינות על גיוס הבוגרים שלהן	עמ' 10-14
פרק ד': הדוגמה של מכינת עין פרת	עמ' 15-16
סיכום	עמ' 17
ביבליוגרפיה	עמ' 18

מבוא

בעשורים האחרונים מתרחשים שינויים רבים בעולם המערבי הדמוקרטי כמו תהליכים של גלובליזציה, כלכלה משותפת, התפתחויות טכנולוגיות רבות ורשת אינטרנט שמחברת בין כולנו. שינויים אלו משפיעים גם על צבאות, כאשר אנו עדים למגמות של צמצום סדר הכוחות, שלעתים הוא משמעותי, וכן מעבר מצבא המבוסס על שירות חובה לצבא מקצועי המבוסס על התנדבות. למעשה, כמעט ולא נותרו בעולם צבאות המבוססים על שירות חובה, וישראל היא בין המדינות הבודדות בהן עדיין מתקיים שירות מסוג זה (גל, 1999, עמ' 11).

בישראל, השיח בנושאי ביטחון הוא שיח מרכזי, ושאלת הנכונות של צעירים להתגייס לצבא מעוררת עניין רב. עם השינויים המתרחשים בעולם, חל בהתאם ובמהלך השנים גם שינוי במוטיבציית הגיוס של נערים ונערות לצה"ל. ההשתתפות במסגרת צבאית היא תובענית לעתים, ולוקחת מן הצעירים פרק זמן של בין שנתיים ועד לשלוש או ארבע שנים כאשר מדובר בחיילים ובקצינים. צעירים נדרשים לתרום מספר שנים מחייהם במסגרת אשר מטילה עליהם התמודדות עם קשיים פיזיים לא פשוטים ולחצים אישיים וקבוצתיים, תוך שהיא מעמידה אותם לעתים בפני דילמות מוסריות קשות (גל, שם, עמ' 11-12).

אם בעבר הערצת הצבא הייתה מאפיין ידוע של הלאומיות הישראלית, הרי שלא כך הם פני הדברים כיום. למרות שהצבא עדיין זוכה לאמון גבוה בקרב הציבור, מעמדו כבר אינו בטוח כפי שהיה בעבר. הביקורת על פעולותיו חדרה גם לתחום הציבורי, כאשר בתי המשפט האזרחיים, התקשורת ואפילו הורי החיילים מותחים ביקורת על נושאים שונים הקשורים בהתנהלותו. גם לגבי הגיוס הנתונים מציגים תמונה דומה, כאשר המוטיבציה לשרת בצבא ביחידות קרביות היא עדיין גבוהה בישראל מהרגיל בצבאות העולם, אך קיימת ירידה מסוימת במוטיבציה בשנים האחרונות, בעיקר בקרב חיילי מילואים (כהן, בגנו, 2001, עמ' 133-134).

בנוסף, בעולם בו התהליכים החברתיים המתרחשים מחזקים את ההתמקדות בפרט ובצרכיו האישיים, נכונותו לתרום למען הכלל נחלשת. בסוף שנת 2013 פרסם אכ"א בצה"ל נתונים על התייצבות צעירים לשירות הצבאי. מנתונים אלה עלה כי יש משבר מוטיבציה בקרב בני הנוער, כאשר המגמה היא של שיעורי התייצבות הולכים וקטנים ובמיוחד ליחידות הקרביות, וזאת למרות ניסיונות שונים בצה"ל לעצור מגמת ירידה זו (אבנשפנגר, 2014, עמ' 50).

בהתאם לכך, אנו עדים בשנים האחרונות לתופעות בהן חיילים מנהלים משא ומתן עם הצבא לגבי אופי התפקיד שלהם, התנאים בהם ישרתו ואפילו לגבי קיומו של השירות שלהם בכלל. התחזקותם של ערכים ליברליים מעצימים את נקודת הראות של היחיד ומאפשרים לו עמדת ניהול משא ומתן טובה יותר, לעתים בסיוע של המערכת המשפטית והתקשורת. היכולת של צעירים לקצר או לבטל את שירותם הצבאי בכלל עקב מצב בריאותי נפשי ירוד, כביכול, כמו גם המשקל אשר מעניק הצבא להעדפות אישיות לגבי התפקידים בהם ישרתו החיילים, הם ביטויים לאפשרויות המיקוח הקיימות בפניהם. צעירים רבים עורכים את שיקוליהם בהתבסס על האפשרויות שהצבא מציע להם בשילוב עם הציפיות שלהם להגשמה עצמית ובהשוואה למסלולים אחרים מחוץ לצבא, בעיקר תעסוקה ולימודים. רק כאשר ההצעה של הצבא תואמת את הציפיות האישיות שלהם, היא עשויה להוות מניע משמעותי עבורם להסכים לשירות צבאי מלא ותובעני (Levy, Lomsky-Feder, Harel, 2007, p. 132).

על רקע תהליכים אלו ומשנות השבעים של המאה הקודמת החלו להתרחש בצבא תהליכים, אשר הפכו את השירות משירות חובה לאומי והכרחי לשירות שהוא עדיין חובה רשמית, אך מכוון להגשמת הצרכים

פרק א': מכינות קדם צבאיות, סוגים, פעילות

משנת 1973, החל בהדרגה הסטטוס של צה"ל לדעוך בקרב הציבור הישראלי. ההערכה המסורתית בקרב הציבור כלפי מוסד הצבא נשחקה עם הזמן, בייחוד בהיעדר הצלחות צבאיות מאז מלחמת יום כיפור, ואף החמירה עם חוסר הקונצנזוס הציבורי לגבי מלחמת לבנון הראשונה בשנת 1982 ולאחר מכן האינתיפאדה הראשונה והשנייה. היעדר ההצלחות בשדה הקרב והכישלונות הצבאיים הובילו גם לירידה בתמיכה הפוליטית בצבא, תוך שהסמלים הפוליטיים שלו נשחקים בהדרגה, והאליטות החברתיות, כמו התנועה הקיבוצית, למשל, החלה להתרחק מהשירות הצבאי, בזמן שהביקורת על התנהלותו רק הלכה וגברה (Drory, 2014, p. 177).

בתקופה זו, ערכים של הישגים אישיים והצלחה כלכלית החליפו ערכים של תרומה לחברה ולמדינה, כאשר השירות בצה"ל כבר לא נחשב יותר לקריטריון עיקרי לפיו זוכים להערכה וגמול פוליטיים וחברתיים. כאמור, היעדר הקונצנזוס במלחמת לבנון הראשונה ולאחר מכן הביקורת שעלתה בעקבות השירות בשטחים הכבושים בזמן האינתיפאדה, חיזקו את הרושם השלילי בקרב חברי קיבוץ צעירים, שהחלו להתנכר מהמדינה ולהתרחק מהשירות הצבאי (Drory, Ibid., pp. 177-178).

בעקבות תהליכים אלו ולקראת סוף המאה העשרים, החלו צעירים חובשי כיפות סרוגות להחליף את מקומם של צעירי הקיבוצים בצבא ולהוות את חיל החלוץ של צה"ל. צעירים אלו, מהזרם הציוני הדתי ובוגרי ישיבות הסדר¹ החלו לתפוס עמדות פיקוד ולהתבלט בצבא, תוך שהם מחליפים בהדרגה את חברי הקיבוצים שהיוו את עמוד השדרה הפיקודי של צה"ל עד עתה (Drory, Ibid., p. 178).

בתקופת זו, ועקב ירידת קרנו של הצבא בקרב הציבור הישראלי, החלו בשנות השמונים של המאה העשרים לקום בישראל מכינות קדם צבאיות, מתוך מגמה להכין את הצעירים לקראת שירות מלא ומשמעותי בצבא, לעודד התנדבות ליחידות קרביות, יחידות מובחרות ומסלולי פיקוד וקצונה, וכן לספק להם הכנה פיזית מיטבית לקראת המפגש עם הצבא (אבנשפנגר, 2011, עמ' 63).

המכינה הקדם צבאית הראשונה הוקמה בשנת 1987 בעלי, מכינת "בני דוד" התורנית.² מכינת בני דוד הוקמה על ידי הרב אלי סדן וסא"ל יגאל לוינשטיין, אשר התעניינו בהקמת בית מדרש שתפקידו יהיה להכין אנשים לשירות משמעותי בצבא. בתחילה הוחלט להקים את המכינה בבית שמש, אך כחודש לפני הלימודים התברר כי אין שם מקום לפתוח את המכינה. אז הוחלט להקים את המכינה בישוב עלי. כבר בסוף השנה הראשונה התגייסו כל החניכים, חלקם הגדול ליחידות מובחרות (מגל, שם, עמ' 69-67).

מכינה קדם צבאית היא "מסגרת חינוכית המיועדת בעיקרה למיועדים לשירות ביטחון וליוצאי צבא, ושמטרתה הכנת החניכים לשירות מלא בצבא הגנה לישראל וחינוך למעורבות חברתית ואזרחית".³ המכינות הקדם צבאיות מיועדות לבנים ולבנות בני 17-21, בוגרי מערכת החינוך וצעירים עולים. החניכים מקבלים דחיית גיוס לצה"ל ומתחייבים להתגייס לשירות צבאי מלא בתום הלימודים במכינה. המכינות

¹ תכנית המשלבת שירות צבאי עם לימודים תורניים.

² בשנת 1988 הוקמה המכינה החילונית הראשונה "נחשון" בישוב נילי. משנת 1997 ועד שנת 2008 גדל מספר המכינות הקדם צבאיות מ-6 ל-25 (זורגן, 2008, עמ' 2-3).

³ חוק המכינות הקדם צבאיות, 2008.